

QADAMJOLARI ZIYORATI

qadimiy Xurosonda

e'tibor qaratilgan. Masalan, Samarqandda Boysunqir mirzo buyrug'i bilan Firdavsiy "Shohnoma"ning tayanch matni yaratilgan. Uning so'zboshisini Boysunqir mirzoning o'zi yozib bergan. Eron olimlari ana shu qo'lyozmaga yozilgan so'zboshi va masnaviyga ishlangan miniatyuralar albomini tayyorlashibdi (مناش). Majlisda ana shu albomni ko'rsatishdi; temuriylar davri kitobat san'atining go'zal namunasi. Uzoqdan ko'rib, ko'zim chaqnab, esim og'ayozdi; qani endi menda ham shu kitobdan bo'lsa, deya xayol qildim.

Akademiya ishlari va kelgusi rejalari haqida ham so'z bordi. Aytishlaricha, akademiya Alisher Navoiy merosi bo'yicha ilmiy konferensiya o'tkazishni rejalashtirmoqda. Kengashda O'zbekiston oliy o'quv yurtlarida fors tilini o'qitish va o'rgatishga ham e'tibor qaratiladi.

Sa'diy jamg'armasi shoir ijodi va fors tilini o'rgatishga qaratilgan. Jamg'armada o'qituvchilar malakasini oshirish kurslari ham tuzilgan. Darslar uzoq masofada turib o'qitiladi. Jamg'arma fors tili va adabiyotini o'qitishga grantlar ajratishga tayyor. Fors tili va adabiyotini o'qitish metodikasiga bag'ishlangan dissertatsiyalarni otaliqqa ham oladi. Sa'diy jamg'armasidan metodik qo'llanmalar yaratayotgan o'qituvchilarga ham grant ajratiladi.

Majlisda biz tarafdin Olimjon Davlatov va Boqijon To'xliyev so'zladik.

Yig'indan so'ng rasmga tushdik; kitoblar ayiriboshlandi. Qay so'z bilan aytay buni, har birimizga yuqorida ko'rsatilgan "Shohnomayi Boysunqiriy" albomidan bittadan tarqatishdi; mana buni kitob desa bo'ladi.

Uchrashuvdan keyin Eron Milliy kutubxonasiga yana keldik. Endi bizni kutubxonadagi qo'lyozma kitoblar va o'quv zallari bilan tanishtirdilar. Bizni qalin temir eshikli xonaga olib kirishdi; bu xonaga har kimsaning kiritilavermasligi tayin. Lekin bizga ko'rsatishdi. Ertalabki suhbatda men Navoiy asarlari qo'lyozmalarini ko'rish istagida ekanimni aytgandim: buni qarangi, nodir qo'lyozmalar orasida Navoiy devonlari qo'lyozmalaridan uchtasi turibdi.

Nodir qo'lyozmalar: Qur'oni karim, ulug' shoirlarning asarlari, shular qatori Navoiy kitoblari. Yana allaqancha eski kitoblar. Tokchaga taxlog'liq qo'lyozmalar ham anchagina.

Navoiyning kitoblaridan biri "Badoye ul-bidoya"ning XV yuzyilga oid qo'lyozmasi; o'ta chiroyli kitob. "Badoye ul-bidoya" Navoiyning o'zi tuzgan birinchi devonidir. Odatda, devonga nisbatan "tuzgan" deyiladi; bunday deyilishiga sabab, devonda shoirning yillar davomida yozib yurgan she'rlari tartib bilan bir to'plamga yig'iladi. Masnaviyga nisbatan "falon yili yozib tugatgan" deyiladi; chunki masnaviy oylar, ko'pincha, yillar davomida yoziladi. She'rga, g'azalga nisbatan "yozgan" desa bo'lavermadi. "Badoye ul-bidoya"ni "Navoiyning o'zi tuzgan birinchi devon" deyishimizga sabab, uning o'zidan burun tuzilgan devonlari ham bor: ular shoirning mux-

lislari tarafidan tuzilgan "Ilk devon" va "Oqqo'yunlilar devoni"dir. "Badoye ul-bidoya"ga Navoiy debocha (ya'ni kirish so'zi) ham yozgan. Keyinchalik tuzilgan "Xazoyin ul-ma'oniyy"ning ham debochasi bor. Debochada devonning tuzilish maqsadi, shoirning ko'ngil so'zlari, uning o'z davri adabiy muhitiga hurmati bayon qilinadi. Muhimi, "Badoye ul-bidoya"ning biz ko'rgan qo'lyozmasida ham debocha keltirilibdi.

Kutubxona xodimlariga, ayniqsa, fond mudirasiga hurmatim oshib ketdi. Kitoblarni ko'rib chiqqach, mudiraga alohida minnatdorchiligimni bildirdim.

Qo'lyozmalar fondidan keyin kutubxonaning o'quv zallarini aylandik. Hashamatli saroylar barcha texnik qurollar bilan jihozlangan; tokchalarda taxlog'liq kitoblarni ko'rib, havasingiz keladi. Ayniqsa, o'quv zalini yuqori qavatdan tomosha qilish huzur bag'ishlaydi kishiga.

Tushdan so'ng (soat 14:10 da) Madaniy meros va buyuk siymolar xotirasini manguilashtirish uyushmasida olimlar bilan uchrashuv o'tkazildi.

Uyushma ikki qavatli tarixiy binoda joylashgan. Binoga kiraverishda bir yoqda Kamoliddin Behzodga, ikkinchi yoqda Kamol Xo'jandiyga haykal ishlangan. Uyushma tuzilganiga 147 yil to'libdi, binosi ham o'sha davrda qurilgan ekan.

Majlis katta zalda o'tkazildi. Devor va shiftlari billur shishadan ishlangan; juda chiroyli.

Yonidagi ayvonda dasturxon yozib, bizni mehmon qilishdi.

Kechga yaqin, soat 16 dan ozgina o'tgandi, mashinaga o'tirib, Sabzavor shahriga yo'l oldik.

KO'HNA XUROSON TUPROQLARINI KEZIB

Sabzavor Eronning Xuroson viloyatidagi ko'hna kentlardan biri. Tehrondan 700 chaqirim yo'l. Tunda yurganimiz uchun tevarakni yaxshi ilg'ab bo'lmaidi. Taqir yerlar; yig'ochlar onda-sonda ko'rinish qoladi. Shunday esa-da, yo'llari keng va tekis; ikki tavaqali. Menga Eronning kentlarni bog'lovchi qorayo'llari yoqdi: birlanchi, tekis; ikkilanchi, bari ikki tavaqali bo'lib, o'rtada 50 metrocha bo'sh joy qoldirilgan; bir-biriga xalaqit bermaydi, avtomobillar erkin harakatlanadi.

Kentga tunda allamahall kirib bordik. Bizni universitet mehmonxonasiga joylashtirishdi.

2024-yil, fevral oyining o'n to'rtinchi kuni.

Sabzavordagi ilk uchrashuv Hakim Sabzavoriy universitetida bo'lib o'tdi.

Hakim Sabzavoriy diniy bilimlarda taniqli olim o'tgan.

Hakim Sabzavoriy universiteti Xuroson viloyatining ikkinchi yirik universitetidir. Yer maydoni juda katta. Shu tuzlikda beshta universitet uchun 200 gektar yer ajratilgan ekan, biz borgan universitet

shulardan biri; yopiq binolari ham ko'p; 9000 talabasi bor. Bakalavr, magistratura, doktorantura yo'nalishlari bor. 400 ga yaqin chet elliklar o'qiydi.

Bir binodan boshqasiga bog'dan o'tib boriladi. Biz borgan chog'lar hali qish chiqib ulgurmagan. Shunday esada, havo iliq. Tevarakda ochilgan gullar, bizda uchramaydi; qishdan qanday chiqdi ekan? Yig'ochlar orasida sada ko'p, yana biz bilmaydigan bir qancha turlari. Bog'dan o'tib borayotgan kelishgan yigit-qizlarni ko'rib havasing keladi.

Alisher Navoiyning otasi Sabzavor hokimi bo'lgan. Bu yerda Navoiy bilan bog'liq joylar ham bor.

Sabzavorda chig'atoy urug'larining avlodlari ham bor ekan. Ularning tili turkiy bo'lsa-da, o'g'uzchadan farqli. Bu tilni o'rganish kerak ekan.

Majlisdan so'ng universitet ustozlari va talabalari o'rtasida adabiy yig'in ham bo'lib o'tdi. Yig'inda fors she'riyatidan g'azallar o'qildi; fors klassiklarining g'azallarini tinglash juda maroqli. Forslar g'azallarni chiroyli o'qiydi.

Menga eng yoqqani, yig'inda o'quvchi yigit-qizlar eski Xuroson xalq kuylaridan ikkisini cholib berishdi; yoshlarning mahoratiga hayron qoldim. Qo'shig'ini yosh bir o'qituvchi yigit aytdi. Birida Abdurahmon Jomiyning Navoiyga atab yozgan she'ri qo'shiqqa solinibdi, ikkinchisi o'sha zamondan qolgan xalq qo'shig'i ekan. Tinglovchining ko'ngliga yoqadigan kuylar; o'zbek xalq kuylarini esga soladi.

Uchrashuvdan so'ng Sabzavor shahrining tarixiy obidalarini bilan tanishdik. Biz ko'rgan tarixiy binolar Sabzavorning uzun bir ko'chasida joylashgan bo'lib, ko'cha shahar tashqarisiga olib chiqar ekan.

Tarixiy obidalarining biri XV yuzyilda qurilib, keyinchalik qayta ta'mirlangan katta masjid. U shahar o'rtasida. Masjid devorlarida eski yozuvli toshlarning parchalari saqlangan; binoning asl g'ishtlari bilan ta'mirdan keyingi g'ishtlari ajralib turibdi.

Ikkinchi ko'rganimiz, bir ustunli masjid. Uni ko'chada turib tomosha qildik.

Uchinchisi, XIX yuzyilda eski Sabzavor qopqasining shundoqqina tashqarisida qurilgan qo'jar urug'iga mansub kishining maqbarasi. Maqbaraning ichini aylanib chiqdik.

To'rtinchisi, XIII yuzyilda qurilgan eski masjid. U shahardan chetroqda bo'lib, yomg'ir chaqirish uchun u yerda namoz o'qilgan ekan. Eski masjidni ko'chadan turib tomosha qildik.

U yerdan chiqib, shahar tashqarisidagi chekka bir qishloqqa bordik. U yerlik bir rassom yigit otasining uyida ustaxonaga olib borib, ish yuritir ekan. Chizgan rasmlari xalqaro ko'rgazmalarda yutib chiqildi. Uning rasmlarida yashirin ma'nolar mujassam. Muhimi, u Alisher Navoiy g'azallaridagi satrlarni rasm qilib chizibdi: ularni har kimsa o'zicha tushunadi. Uning ana shu mahoratini ko'rsatgani bizni ustaxonaga olib borishibdi. Rasmlardan hayratga tushdik. Bu rasmlar savdoda yaxshi baholanadi. Qizig'i shundaki, qaytayotganimizda har birimizga bittadan rasm tortiq qildi. Ular Navoiy g'azallarining satrlari bo'lgani uchun,

Toshkentga qaytayotganimizda rasmlarni Navoiy xalqaro jamoat fondiga topshirdik.

Shundan so'ng universitet mehmonxonasiga qaytdik.

2024-yil, fevral oyining o'n beshinchi kuni.

Ertal tongda turib universitet muzeyiga yo'l oldik. To'g'risi, bu tashrif kechagi rejaga kiritilgan edi, ishlarimiz ko'payib, ulgurmay qoldik. Bugun erta yo'lga chiqqanimizning sababi, ana shu chala qolgan ishni tugallash edi.

Bizga universitet rektorining o'zi bosh bo'ldi. Muzey kattagina. Bizni fors matni tarixi ekspozitsiyasiga olib kirishdi. Materiallarining ko'pi original, yirik muzeylardan qolishmaydi. Qadimgi qilich va buyumlardagi yozuvlardan tortib, kitob bosqichigacha bo'lgan oraliq aks etgan. Tosh, metall va sopol parchalaridagi yozuvlar ham bor. Mashhur xattotlarning ishlaridan ham qo'yilgan. Muzey menda katta taassurot qoldirdi. So'ngra universitet yemek uyida ovqatlanib, Nishopur shahriga yo'l oldik.

Sabzavordan Nishopurgacha 100 chaqirim yo'l. Qorayo'l ikki tavaqali, nihoyatda tekis. Kuzatishimcha, Xuroson viloyatidagi shaharlar ichida Sabzavor issiq joyda joylashgan ekan, tevaragida ham taqir yerlar ko'p.

Kunduzi yurganimiz uchun Nishopur yo'lini yaxshi kuzatdim: yo'l toqqa yaqinlashgan sari obodlasha boradi. Tevarakda ora-chora ekin dalalari, yig'ochlar ham ko'zga tashlana boshlaydi. Orada taqir yerlar ham bor.

Yana bir jihati, ikki tavaqali qorayo'lning tagidan sel o'tishi uchun 300, sel kuchli keladigan joylarda esa 200 metr oralig'ida ko'priklar tashlab ketilgan. Nishopurga bora-borg'uncha shunday. Buni yo'l qurilishidagi katta yutuq desa bo'ladi. Yo'lning tekisligi va xavfsizligini ta'minlash uchun hech narsa aylamagan. Buni ko'rib, tabiat hodisalariga to'sqinlik qilib bo'lmasligi, ularga yo'l beribgina, falokatdan qutulish mumkinligini tushunar ekansan kishi.

Nishopur shundoqqina tog' yonbag'ridagi shahar; qorli tog'lar ko'zga bir chaqirimdek yaqin; havosi toza va tiniq. Nishopur yig'ochlari ko'p, eski-eski archalarga boy shahar ekan. Aytgancha, Eronning archalari yirik ignali, shoxlari ham quyuq; yoyilib o'sadi. Yana bu o'lkalarda chinor, oqterak ham ko'p ekiladi. Bular Sharqning kent va o'lkalari yarashadigan yig'ochlar.

Mashina ichkari kirmay, shahar yoqalab universitetga yo'l soldi. Nishopurdagi birinchi uchrashuv Nishopur universitetida bo'lib o'tdi.

Nishopur universiteti shahar tashqarisida qurilgan ekan: ochiq joy, juda katta yer; fakultetlari alohida-alohida; tevaragi bog'; qorli tog'larning yoqimli yeli esib turibdi.

Bizni rektor boshliq rahbarlar kutib oldi. Uchrashuv universitet rahbarlari va olimlar o'rtasida bo'lib o'tdi (uchrashuv boshlanganda soat 10:40 edi).

Majlis Qur'oni karim tilovati bilan boshlandi. So'ngra rais so'zni Olimjon Davlatovga berdi. U chiroyli bir kirish so'zidan keyin bizni birma-bir jamoaga tanishtirdi.

(Davomi 12-betda.)